

DZIEDZICTWO KULTUROWE (KULTURALNE)

Zasób dóbr kultury (m.in. architektury, sztuki, stanowisk archeologicznych i artefaktów, pamiątek, twórczości ludowej, kompleksów zabytkowych) podlegających ochronie prawnej.

Pojęcie prawne zaproponowane w Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjętej w Paryżu 16 listopada 1972 r., ratyfikowanej przez stronę polską 30 września 1976 r.

Dziedzictwo kulturalne stanowi główny przedmiot zainteresowania studiów nad dziedzictwem (*heritage studies*). Za dziedzictwo kulturalne uważa się: 1) zabytki: dzieła architektury, monumentalnej rzeźby lub malarstwa, elementy i budowle o walorach archeologicznych, napisy, groty i zgrupowania tych elementów mające wyjątkową powszechną wartość z perspektywy historii, sztuki lub nauki; 2) zespoły: budowli oddzielnych lub łącznych, które ze względu na swą architekturę, jednolitość lub zespolenie z krajobrazem mają wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki; 3) miejsca zabytkowe: dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również strefy, a także stanowiska archeologiczne mające wyjątkową powszechną wartość historyczną, estetyczną, etnologiczną lub antropologiczną. Do wyróżnionych form dóbr kultury stanowiących dziedzictwo kulturalne należą rezerwaty, kompleksy i stanowiska archeologiczne, dzieła sztuk pięknych, dzieła sztuki stosowanej i ludowej, kompleksy i parki etnograficzne, historyczne miejsca i układy zabytkowe, zabytkowe parki i architektura krajobrazu, dziedzictwo przemysłowe, dokumentalne i audiowizualne, a także tradycje ustne i języki, literatura, muzyka, pieśni i taniec, tradycje kulinarne i etnologiczne, ludowe zabawy i sporty, zwyczaje, rytuały, ceremonie i wierzenia. Dziedzictwo kulturalne obejmuje zatem swoim zakresem dziedzictwo materialne (chronione w prawie europejskim Konwencją Paryską, w prawie polskim przede wszystkim ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami z dn. 23 lipca 2003 r.) oraz dziedzictwo niematerialne (chronione w prawie europejskim Konwencją UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturalnego przyjętą w Paryżu 23 października 2003 r., w prawie polskim do tej pory nieuwzględnione).

Wyjątkowe przykłady dziedzictwa kulturalnego są wpisywane na Listę Światowego Dziedzictwa (*World Heritage List*) opracowywaną przez Komitet Światowego Dziedzictwa (*World Heritage Committee*). Członkowie komitetu, reprezentujący 21 państw-sygnatariuszy Konwencji Paryskiej, uznają za szczególnie reprezentatywne dobra kultury takie obiekty, które posiadają powszechną wartość i spełniają co najmniej jedno z następujących kryteriów: 1) reprezentują arcydzieło ludzkiego geniuszu twórczego; 2) przedstawiają ważną wymianę ludzkich wartości na przestrzeni dziejów lub w obszarze danego regionu świata w zakresie rozwoju architektury lub technologii, w sztukach monumentalnych, urbanistyce lub projektowaniu krajobrazu; 3) prezentują unikatowe albo przynajmniej wyjątkowe świadectwo tradycji kulturalnej, właściwej dla istniejącej albo minionej cywilizacji; 4) stanowią szczególny przykład typu budowli, zespołu architektonicznego lub technologicznego albo krajobrazu ilustrującego ważny etap (lub etapy) w historii ludzkości; 5) stanowią szczególny przykład tradycyjnego ludzkiego osadnictwa, zagospodarowania ziemi lub morza, reprezentatywny dla danej kultury (lub kultur), albo ludzkiej interakcji ze środowiskiem, szczególnie jeśli jest ono zagrożone wskutek nieodwracalnej zmiany; 6) pozostają w bezpośrednim lub namacalnym związku z wydarzeniami lub żywą tradycją, pomysłowością lub wierzeniami albo z

dzielami artystycznymi lub literackimi o wyjątkowym uniwersalnym znaczeniu (przy czym komitet uznaje, że to kryterium powinno być stosowane w połączeniu z innymi kryteriami). Obecnie wpisanych na listę światowego dziedzictwa jest 815 obiektów kultury materialnej.

Niematerialne formy dziedzictwa kulturowego wprowadza się natomiast do 3 rejestrów, liczących obecnie 429 wpisów: listy niematerialnego dziedzictwa kulturowego wymagającego pilnej ochrony, listy reprezentatywnej niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz rejestru programów, projektów i działań mających na celu ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego („Rejestr Najlepszych Praktyk”).

Obszerną definicję dziedzictwa kulturowego, korespondującą z rozróżnieniem dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego, podaje Jan Pruszyński: dziedzictwo kulturowe to „zasób rzeczy nieruchomych i ruchomych wraz ze związanymi z nim wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi uznawanymi za podstawę ochrony prawnej dla dobra konkretnego społeczeństwa i jego rozwoju oraz dla przekazania ich następnym pokoleniom, z uwagi na zrozumiałe i akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej” (Pruszyński 2001, 50).

Zbigniew Kobyliński określa dziedzictwo kulturowe jako część dawnych dóbr kultury, która została uznana za wartościową przez kolejne pokolenia i dzięki temu przetrwała do czasów współczesnych. Dziedzictwo kulturowe stanowi zasób ograniczony, nieodnawialny i narażony na zniszczenie, będący przedmiotem własności wspólnej, pozostającym w domenie interesu publicznego. Aby zostać uznanym za element dziedzictwa kulturowego, dany obiekt musi posiadać wartość poznawczą i emocjonalną, często definiowane jako „wartość historyczna/zabytkowa”.

Podstawy wartościowania materialnych przykładów dziedzictwa kulturowego sformułował pod koniec XIX wieku Alois Riegl, wyróżniając następujące wartości decydujące o statusie obiektu jako dobra kultury: wartość historyczna, wartość starożytnicza (starożytna), wartość pomnikowa.

[M.St.]

Literatura:

Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 16 listopada 1972 r. (Dz.U. 1976 nr 32 poz. 190, tzw. *Konwencja Paryska*).

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2014 poz. 1446).

Kobyliński, Zbigniew. „Czym jest, komu jest potrzebne i do kogo należy dziedzictwo kulturowe?” *Mazowsze. Studia regionalne* 7 (2011): 21-47.

Piwocki, Ksawery. *Pierwsza nowoczesna teoria sztuki: poglądy Aloisa Riegla*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1970.

Pruszyński, Jan. *Dziedzictwo kultury Polski: jego straty i ochrona prawna*. Kraków: Kantor Wydawniczy „Zakamycze”, 2001.

Szafrański, Wojciech, Złasińska, Katarzyna (red.) *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki: praca zbiorowa*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2009.

West, Susie (red.) *Understanding heritage in practice*. Manchester: Manchester University Press, 2010.

Zeidler, Kamil. *Prawo ochrony dziedzictwa kultury*. Warszawa: Oficyna Wolters Kulwer Business, 2007.

